

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ДО ЛАБОРАТОРНИХ ЗАНЯТЬ

1. Креативне письмо – це курс-лабораторія, де створюються тексти. Робота над текстом є тривалим процесом. Плани лабораторних занять можуть не збігатися із фактичним процесом створення та редагування текстів в аудиторії. Стежте за анонсами старост.
2. До кожного плану на лабораторне заняття подається перелік літератури. Схвалюється самостійний вибір джерел із практичними порадами від авторів-практиків, що оприлюднені на фахових сайтах.
3. При підготовці до лабораторного заняття необхідно звернути увагу на методичні вказівки та рекомендації, подані до кожного пункту плану, а також на завдання для самостійної та індивідуальної роботи.
4. Щоб перевірити рівень підготовки до лабораторного заняття, до кожного плану пропонуються питання для самоперевірки.

Модуль 1-2

Теоретичні засади креативного написання текстів.

Розвиток креативних навичок журналіста

План 1-2

Теоретичні засади креативного написання текстів.

1. Творчість як діяльність людини.
 2. Поняття натхнення, фантазії та уяви як необхідних компонентів творчості. Психологічний «механізм» протікання акту творчості.
 3. Сучасні тенденції розуміння природи творчості. Творчість та інтелект. Творчість та емоції. Етапи творчості (процес мислення, процес втілення задуму).
 4. Розвиток креативних навичок журналіста. Використання різних технік для написання текстів. Мозковий штурм. Метафори та аналогії. Сторітелінг. Правила сторітелінгу. Фрірайтинг. Порівняння та контраст. Питання/відповідь.
 5. ChatGPT та інші ШІ-технології тощо. Умови створення ефективного тексту.
- Основні терміни та поняття: креативне письмо, автор, штучний інтелект*

Література

1. Вороніна К.О. Сучасні теорії творчості. *Актуальні проблеми психології*. Т.12. Психологія творчості. Вип.15. Ч.2. 2015. URL : chrome-extension://efaidnbmninnibpcapjpcglefindmkaj/http://appspsychology.org.ua/data/jrn/v12/i15/ii/14.pdf (31.01.2024).
2. Дутка Ю. Як писати добре: поради від Вільяма Зінссера. URL : <https://tyktor.media/polytsia/iak-pysaty-dobre/> (31.01.2024).
3. Завгородня Л. Типологія читача як комунікативно-теоретична проблема. *Стиль і текст*. 2007. Вип. 8. URL: <http://journalib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=2133> (31.01.2024).
4. Норман Д. А. Емоційний дизайн: Чому ми любимо (або ненавидимо) речі довкола нас. Переклад: Сергія Святенко. Київ : ArtHuss. 2019. 308 с.
5. Швай Р. І. Гуманістичні теорії творчості. *Вісник ВПІ*. Вип. 4, 2010. С. 47–50. URL : <https://visnyk.vntu.edu.ua/index.php/visnyk/article/view/617> (31.01.2024).

Запитання і завдання для самоконтролю

1. Як розуміти поняття творчого процесу?
2. Перерахуйте головні гуманістичні теорії творчості ?
3. Назвіть сучасних дослідників-авторів бестселерів про створення текстів.
4. Перерахуйте поради Вільяма Зінссера як писати добре?

Виконати завдання для самостійної роботи.

Самостійна робота:

Завдання до лабораторної роботи №1. Використовуючи штучний інтелект написати три тексти про творчість (від імені студента журфаку, Лесі Українки або якогось іншого класика української літератури, Зигмунда Фрейда)

Максимальна кількість балів – 5.

Завдання до лабораторної роботи №2. Укласти таблицю рекомендацій авторів-практиків (відомих журналістів, письменників, будь-яких інших авторів популярного) про те, як писати добре:

n/n	Автор	Рекомендації	Тип тексту

Максимальна кількість балів – 5.

Модуль 3

Вибір теми та розуміння ідеї тексту

План 4-5

- 1.Розробка теми тексту. Класифікація тем.
- 2.Тематична організація твору. Тематичне прогнозування.
- 3.Поняття «тематичне відхилення», характеристика основних різновидів.
4. Розуміння ідеї тексту.

Основні терміни та поняття: тема твору, тематика, ідея тексту, авторський задум, авторська тема, читацька тема, тематичне прогнозування, тематичне розпорошення

Література

1. Капелюшний А. Редагування в засобах масової інформації : Навчальний посібник. Львів : ПАІС, 2005. 304 с.
2. Літературознавча енциклопедія / Ю. І. Ковалів. Київ : ВЦ «Академія», 2007. 608 с.
3. Недопитанський М. Тематична спеціалізація журналіста. Електронна бібліотека інституту журналістики. URL : <http://journalib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=2178>
4. Партико З. Загальне редагування: нормативні норми. Львів : ВФ Афіша, 2006, 416 с.
5. Порпуліт О. Редакторський практикум: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів спеціальності «Видавнича справа та редагування». Одеса : Чорномор'я, 2009. 240 с.
6. Різун В. Літературне редагування. Київ : Либідь, 1996. 240 с.
7. Словник журналіста: терміни, мас-медіа, постаті. Ужгород : Закарпаття, 2007. 224 с.
8. Шендеровський К. Як написати успішне есе : методичні рекомендації до написання есе. Ін-т масової комунікації при КНУ імені Тараса Шевченка. Бібліотека Інституту журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка. URL : <http://journalib.univ.kiev.ua/index.php?act=book.index&book>.

Запитання і завдання для самоконтролю

1. Схарактеризуйте зміст поняття «тема твору», «ідея твору».

2. Назвіть типи складних місць у розробці теми?
3. Дайте характеристику причинам тематичного розпорошення.
4. Що покладено в основу тематичної організації текстів?
5. Сформулюйте відмінність авторської та читацької теми.
6. Як автор-журналіст, автор-письменник добирають теми для оприлюднення?
7. Поясніть процедуру тематичного прогнозування.

Зверніть увагу. Студенти повинні розуміти:

1. У науковій літературі з літературознавства, журналістики, теорії редагування *тему твору* найчастіше розуміють як предмет мовлення або як коло соціальних явищ, які підлягають художньому відтворенню; в лінгвістиці – як згортку денотатної структури тексту, поняттєве ядро, семантичну макроструктуру тексту або фрейм, як компонент бінарної структури речення або тексту; в психолінгвістиці – як предмет мовлення і як компонент бінарної структури задуму (В. Різун).

2. Автор повинен чітко розуміти етапи створення тексту та аналізу чужого – відтворити сам процес написання тексту – від *авторського задуму* (ідеї) до його втілення, тому під час вивчення особливостей аналізу тексту можна використати прийоми і методи праці автора-письменника, публіциста, науковця. *Авторський задум* – перший етап творчого процесу роботи автора над твором, у якому виявляються головні риси авторського світогляду, формується ідея твору та план написання.

3. Вибір теми медіатексту пов'язується з усвідомленням актуальності, новизни, цінності інформації, а також розумінням автора потреб споживачів. Тема, проблема, ідея разом із пафосом, конфліктом та фабулою визначають зміст твору загалом та медіатексту зокрема.

4. *Тематика* журналістських текстів «це реальна суперечність соціально-політичного, економічного чи морально-етичного характеру, дослідження якої здійснюється інформаційними засобами. Усвідомлення теми як реальної суперечності налаштовує журналіста на виявлення причинно-наслідкових зв'язків явища, події, факту» (М. Недопитанський).

2. Готуючись до відповіді на питання № 2, необхідно:

- виділити основні вимоги до вибору фактів для формування фактологічної системи твору, яка стане основою для розкриття теми;
- визначити причини недостатнього розкриття теми;
- окреслити механізми тематичного прогнозування;
- окреслити межі втручання в текст при обтяженні його фактами;
- звернути увагу на способи виявлення головної теми при тематичному розпорошенні.

Зверніть увагу. Висвітлюючи друге питання, студенти повинні розуміти:

1. Розробка теми пов'язана з вибором фактів, утворенням фактологічної системи твору, а також розташуванням фактів (розробкою композиції) (В. Різун). Тема твору має відносний характер – відносно автора і відносно споживача інформації. «*Авторська тема і, наприклад, читацька тема* – не одне й те ж. Ідеальним є той випадок, коли вони збігаються. Дуже часто читацька тема тільки приблизно відтворює авторську, в чому, власне, й полягає неадекватність розуміння твору аудиторією. Завдання редактора – наблизити читацьку тему до авторської, тобто забезпечити адекватне розуміння твору» (В. Різун).

2. Редактор повинен володіти методом *тематичного прогнозування* – умінням подумки логічно розгорнути тему. «Зіставляючи реальний зміст наступних фраз зі спрогнозованим змістовим фоном, редактор робить висновок про їхній збіг чи їхнє

розходження. Останнє, звичайно, є сигналом для редактора про недосконалість тематичної організації твору» (В. Різун).

3. Готуючись до відповіді на питання № 3, необхідно:

- знати причини тематичного відхилення та його різновидів;
- розуміти механізми покращення тематичної організації.

 Зверніть увагу. Редактор найчастіше має справу з тематично неоднорідними системами творів (автор переходить від однієї теми до іншої), у зв'язку з цим редактор повинен мати навички контролю за розгортанням теми. Для цього необхідно виділити першу (головну) тему твору. Всі інші теми, друга, третя, четверта тощо, є похідними. За умови неможливості виділення головної теми виникає ситуація тематичного розпорошення.

Виконати завдання самостійної роботи та індивідуальної роботи.

Самостійна робота:

1. Створити сценарій теле-тексту про відомих українців для проєкту «Місто-Україна»

Максимальна кількість балів – 5.

2. Визначити тему та ідею медіатексту №2 Тараса Прохаська «По сповідях» (стор. 47), написати стислий переказ (до 10 речень). Виявити недоліки.

Максимальна кількість балів – 2.

Індивідуальна робота: написати есе «Мое я».

Максимальна кількість балів – 5.

 Зверніть увагу. «Літературна енциклопедія» повідомляє, що «есе – це прозовий твір із довільною композицією, якому властива белетризація зафіксованих індивідуальних вражень, асоціацій чи інформації, отриманої з різних галузей знань, несистематичне поєднання філософських, літературно-критичних, науково-популярних, іноді специфічно-наукових елементів. Есе припускає нове, суб'єктивно забарвлене слово про що-небудь. Есеїстичний стиль відрізняється образністю, афористичністю й установкою на розмовну інтонацію і лексику». Дослідник К. Шендеровський у роботі «Як написати успішне есе» зазначає: «У перекладі з англійської, есе (essay) означає «нарис», «твір», «спробу самостійного аналізу» та «обґрунтування теоретичної гіпотези». Есе (фр. *essai* «спроба, нарис», від лат. *exagium* «зважування») – літературний жанр прозового твору невеликого обсягу й вільної композиції». На відміну від нарису, есе виражає індивідуальні враження й міркування автора з конкретного приводу або предмета й не претендує на вичерпне трактування. Відносно обсягу й функції межує, з одного боку, з науковою статтею й літературним нарисом (з яким есе нерідко плутають), з іншого боку – з філософським трактатом» (К. Шендеровський).

Помітимо, що серед жанрів, що відносяться до художньо-документальної літератури, есе є одним із якнайменше вивчених. У «Словнику журналіста» «есе (< франц. *essai* – спроба) – невеликий за обсягом прозовий твір, що має довільну композицію і висловлює індивідуальні думки та враження щодо актуальних тем і проблем, не претендуючи на вичерпне трактування теми». Єдиної концепції жанру есе немає. У науковій літературі описуються такі його різновиди – персональне, критичне, філософське, розважальне, провокаційне, проникливе, формальне, неформальне.

Модуль 4

Робота автора з фактологічним матеріалом

План 6

1. Факт у структурі журналістського тексту.
2. Фактологічний матеріал як сукупність опорних елементів тексту. Логіка тематичного відбору фактів, її залежність від редакційного (виробничого) і комунікативного завдань.
3. Способи перевірки точності і достовірності фактологічного матеріалу. Фактичні помилки.

Основні терміни та поняття: факт, способи перевірки фактів, вхідний факт, вихідний факт, деталізуючий факт, посилковий факт, фактологічний матеріал, фактоїд

Література

1. Завгородня Л. Основи літературного редагування та коректури : навчальний посібник. Черкаси : Брама – Україна, 2010. 164 с.
2. Партико З. Загальне редагування: нормативні норми. Львів : ВФ Афіша, 2006. 416 с.
3. Порпуліт О. Редакторський практикум: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів спеціальності «Видавнича справа та редагування». Одеса : Чорномор'я, 2009. 240 с.
4. Різун В. Літературне редагування. Київ : Либідь, 1996. 240 с.

Запитання і завдання для самоконтролю

1. Чи є різниця між журналістським та фактом під час редагування текстів?
2. Назвіть групи фактів, що окреслюються за функціонуванням у тексті.
3. Опишіть творення фактологічного матеріалу в тексті. Що, крім фактів, стосується фактологічного матеріалу?
4. Схарактеризуйте чинники трансформації об'єктивного факту.
5. Перерахуйте прийоми внутрішньотекстової та зовнішньотекстової перевірки фактів.
6. Які джерела зовнішньотекстової перевірки фактів допоможуть редактору при фактологічному аналізі тексту?
7. Як перевірити факти журналістських матеріалів про роботу підприємств, відомств, організацій?
8. Чи коректно говорити про факти в художніх текстах?

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

1. Готуючись до відповіді на питання № 1, необхідно:

- звернути увагу на визначення факту;
- з'ясувати значення журналіст факту;
- звернути увагу на поділ фактів щодо функціонування в тексті;
- описати групи фактів за тематикою.

Зверніть увагу. Студенти повинні звернути увагу на таку інформацію:

1. *Об'єктивний факти* – факт, що існує поза свідомістю. *Факт* відбитий у свідомості – у більшій чи меншій мірі трансформований об'єктивний факт. Трансформація об'єктивного факту відбувається на рівні вибору для оприлюднення в тексті, що залежить від світогляду автора (системи цінностей, віри, ідеалів, знань) та редакційної політики видання.
2. За функціонуванням у тексті окреслюються чотири великі групи фактів :
 - факти, що кладуться в основу теми твору, – вхідні факти;

- факти, які ілюструють, пояснюють, уточнюють зміст твору, – деталізуючі факти;
- факти, що є результатом авторських міркувань, факти, до яких автор приходять на основі вхідних і деталізуючих фактів, – вихідні факти;
- факти, на які автор посилається в тексті, примітках, – посилкові факти (В. Різун).

2. Готуючись до відповіді на питання № 2, необхідно:

- визначити компоненти фактологічного матеріалу;
- виділити основні вимоги до його ефективного функціонування;
- з'ясувати головні недоліки організації фактологічного матеріалу;
- окреслити логіку вибору фактів;
- визначити обов'язки літературного редактора щодо усунення фактичних помилок;

Зверніть увагу. Висвітлюючи друге питання, студенти повинні розуміти, що сукупність фактів створює *фактологічний матеріал* тексту. Крім власне фактів (те, що відбулося насправді), до фактологічного матеріалу відносять дати, цифри, цитати, власні назви, а також причинно-наслідкові зв'язки між фактами. Факт, що не існував, поки не з'явився в медіа, називається *фактоїдом*.

3. Готуючись до відповіді на питання № 3, необхідно:

- визначити фактичну помилку;
- з'ясувати прийоми перевірки фактів.

Зверніть увагу. У теорії редагування визначено *прийоми перевірки фактів*, що допомагають знаходити в тексті неточності та помилки. До таких прийомів відносять:

1) *зовнішньотекстова перевірка* – звірення факту з авторитетним джерелом (галузеві енциклопедії, енциклопедичні словники, офіційні видання Держкомстату України, офіційні сайти міністерств та відомств тощо), цілеспрямований аналіз контексту щодо істинності або хибності відомостей, офіційне підтвердження інформації науковими інститутами, підприємствами, організаціями, експертами та ін. компетентними органами;

2) *внутрішньотекстова перевірка* – звірення фактів всередині тексту, наприклад, математичні підрахунки, виявлення причинно-наслідкових зв'язків, послідовності викладу фактів тощо.

Джерелами перевірки фактів є довідкові та наукові видання. Факти загальної тематики необхідно контролювати за найвідомішими у світі універсальними енциклопедіями. До таких енциклопедій належать: «The New Encyclopedia Britannica» (1993); «Brockhaus Enzyklopädie» (1986); «The Encyclopedia Americana» (1989), «Большая советская энциклопедия» (1978); «Grand Larousse» (1994), «Українська радянська енциклопедія (1985), «Енциклопедія українознавства» (1985), «Універсальний словник-енциклопедія» (1999) тощо. Фактичні твердження, що стосуються окремих країн, слід контролювати за енциклопедичними виданнями цих країн. При відсутності інформації в універсальних енциклопедіях фактичний матеріал загальної тематики слід контролювати за найвідомішими галузевими енциклопедіями. За відсутності інформації в галузевих енциклопедіях фактичні твердження загальної тематики слід контролювати за найвідомішими галузевими енциклопедичними словниками, наприклад, «Литературный энциклопедический словарь» (1987); «Музыкальный энциклопедический словарь» (1990). Для перевірки інформації про роботу підприємств, відомств, організацій та установ сьогодні необхідно використовувати офіційні сайти.

Виконати завдання самостійної роботи.

Самостійна робота:

Здійснити аналіз фактологічної структури тексту №7 Ярослава Грицака «Український день подяки» (стор. 50) за схемою:

- визначити тему та ідею твору;
 - знайти в тексті вхідні факти, вихідні, деталізуючі, посилкові;
 - з'ясувати, який фактологічний матеріал потребує внутрішньотекстової перевірки, а який – зовнішньотекстової;
 - назвати джерела перевірки достовірності.
- Максимальна кількість балів – 5.*

Модуль 5 Композиція тексту

План 7

1. Композиція як системно-структурна організація твору.
2. Прийоми редакторського аналізу композиції.
3. Рубрикація як контроль повідомлень великого обсягу. Способи нумерації рубрик. Рубрикаційна пунктуація.
4. Залежність композиції та рубрикації від мети, виду і жанру повідомлення. Оформлення рубрик.

Основні терміни та поняття: композиція тексту, типи композиції, сюжетна, безсюжетна композиція, види рубрик

Література

1. Коваль А. Практична стилістика сучасної української мови. Київ : Вища шк., 1987. 352 с.
2. Завгородня Л. Основи літературного редагування та коректури : навч. посіб. Черкаси : Брама –Україна, 2010. 164 с
3. Партико З. Загальне редагування: нормативні основи. Львів : Афіша, 2011. 640 с.
4. Різун В. Літературне редагування. Київ : Либідь, 1996. 240 с.

Запитання і завдання для самоконтролю

1. Від чого залежить композиція твору?
2. Опишіть особливості творення сюжетної композиції.
3. Схарактеризуйте безсюжетну композицію, наведіть приклади.
4. Які типи композицій окреслюються в теорії редагування?
5. Назвіть прийоми редакторського аналізу композиції?
6. Поясніть розгляд рубрикаційних норм у контексті композиційних.
7. За яким принципом можна виділити види рубрик?
8. У чому полягає рубрикація на пунктуація?

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

1. Готуючись до відповіді на питання № 1, необхідно:

- звернути увагу на визначення композиції;
- з'ясувати типи композиції, які окреслюються в теорії редагування;
- звернути увагу на особливості побудови сюжетної та безсюжетної композицій.

Зверніть увагу. *Композиція* визначається як план змісту тексту, тобто організація самої теми. Композиція художнього тексту визначається як певна система засобів розкриття образів і характерів, їх зв'язків і відношень, які характеризують життєвий процес, показаний у творі. Для газетно-публіцистичних текстів засобами впорядкування плану змісту (композиційними засобами) служать: логічна послідовність викладу, дотримання причинно-наслідкових зв'язків; лінійність тексту, що виявляється у

ланцюговій чи паралельній будові абзацу; скорочення надлишкової інформації; уникнення суперечностей; повнота викладу, ясність і точність описів; об'єктивність викладу, а звідси й узагальненість його (А. Коваль). За допомогою добору й розміщення елементів структури твору розкривається його зміст.

1. Особливості композиції твору залежать:

- а) від змісту твору;
- б) від авторського задуму (його концепції);
- в) від жанру твору.

Розрізняють *композицію сюжетну і безсюжетну*. *Сюжетна композиція* поділяється на хронологічну (низка подій вибудовується в часовій і причинно-наслідковій залежності, тобто одна подія зумовлює іншу тощо) та концентричну, або композицію єдиної події (усе в тексті) ґрунтується (концентрується) навколо однієї події (факту) (Л. Завгородня).

2. Залежно від типу побудови тексту можна виокремити *типи композиції*:

- 1) розповідну;
- 2) описову;
- 3) міркувальну.

Кожний тип композиції має свої правила побудови. 3. Партико уточнює *типи композиції* тексту, додавши діалогову, вкладену, циклічну, ієрархічну та архівну. В електронних виданнях активно реалізується гіпертекстова композиція. Деякі автори використовують власну оригінальну композицію. На нашу думку й діалогова, й циклічна, й ієрархічна та архівна композиції тяжіють до основних типів побудови тексту – розповідного, описового, тексту-міркування.

2. Готуючись до відповіді на питання № 2, необхідно:

- знати прийоми редакторського аналізу композиції та прийоми складання плану;
- окреслити послідовність дій при аналізі композиції;
- визначити прийом складання робочого детального змісту твору;
- охарактеризувати композицію тексту з погляду його відповідності типу композиції.

Зверніть увагу. Висвітлюючи друге питання, студенти повинні розуміти, що прийоми редакторського аналізу композиції полягають у мисленневому складанні плану й робочого змісту, що є наочними моделями побудови змісту. *Прийом складання плану* охоплює низку операцій:

- поділ тексту при читанні на його смислові частини, кожна з яких має мікротему;
- виділення в кожній частині смислового ядра, тобто найзмістовнішого;
- визначення головних і другорядних частин;
- встановлення зв'язків і відношень між частинами.

Для встановлення взаємозв'язків між частинами використовують прийом складання робочого детального змісту, куди належать виділені і не виділені автором рубрики. При аналізі композиції дотримуються, як правило, такої послідовності дій:

- перевіряють відповідність композиції змісту й задуму;
- аналізують і оцінюють композицію тексту з погляду його відповідності типу і підтипу композиції;
- осмислюють логічність композиції та послідовність частин тексту (Л. Завгородня).

3. Готуючись до відповіді на питання № 3, необхідно:

- розуміти функції рубрикації в формальному членуванні тексту;
- знати види рубрик;

- особливості функціонування системних / несистемних рубрик, тематичних / німих та інших;

Зверніть увагу. Оскільки рубрикація зумовлюється композицією твору, то редакторський аналіз системи рубрик найтісніше пов'язаний із аналізом композиції. А. Мільчин у книзі «Методика редагування тексту» (1980) розрізняє такі *види рубрик*:

- системні (рубрики самого твору) / несистемні (рубрики елементів видання: вступних статей, передмов, позатекстових приміток, додатків, допоміжних вказівників, бібліографічних списків тощо);

- тематичні (ті, які виділяють рубрику за допомогою слів, тобто заголовки розділів, підрозділів, параграфів тощо) / німі (відділи однієї рубрики від іншої за допомогою графічних засобів (пробілів, зірочок, лінійок, знаків тире, орнаментальних рапортів, цифр, номерів, літер);

- рубрики, які розривають текст (рубрика на шмуцтитулі, шапка, рубрика на спускові, рубрика в підбір до тексту) / рубрики в тексті (квартирка, ліхтарик, приховані рубрики, тобто рубрики, виділені в тексті курсивом, розрядкою, напівжирним шрифтом).

4. Готуючись до відповіді на питання № 4, необхідно:

- типи рубрикацій, які притаманні різним видам текстів;
- окреслити типи рубрикації наукових та офіційно-ділових видань, художніх видань, текстів ЗМІ;
- визначити логіку рубрикаційної пунктуації.

Зверніть увагу. Висвітлюючи четверте питання, студенти повинні розуміти, що текст повинен мати хоча би одну рубрику – назву. Деякі тексти, наприклад, у газетах чи журналах, можуть мати німі рубрики, у таких випадках повідомлення поширюється під спільною рубрикою для декількох текстів.

Обов'язковим видом рубрикації – є вичленовування в тексті абзаців, який позначається відступом. Виділення абзаців дозволяє легше сприймати текст. Залежно від жанру окремим частинам тексту можна давати заголовки та підзаголовки, що активно використовується при творенні великих за обсягом художнього, наукового, публіцистичного текстів. Поруч із заголовками в системі рубрикації активно застосовуються графічні чи/та словесні назви рубрик тексту – параграфів, розділів, частин, їх нумерування. Вибір варіантів нумерації залежить від змістовно-логічної організації тексту, його обсягів (у невеликому – користуються однотипними графічними знаками; у складному – комбінованими).

Загальні *правила нумерації рубрик*:

- нумерація розпочинається від двох однорідних елементів переліку;
- однорідні знаки нумерації (слова, цифри, букви, спеціальні позначки) застосовують лише до однотипних частин;
- комбіновані способи нумерації вимагають точного дотримання правил нумерації, на які поширюються правила пунктуації.

Проста нумерація рубрик буває:

- буквеною: а), б), в);
- цифровою: 1), 2), 3);
- словесною: по-перше, по-друге, по-третє.

Якщо використовується дужка, то назва пишеться з малої літери, у кінці – крапка з комою, а після останньої назви – крапка. Після позначень може стояти крапка, тоді речення необхідно починати з великої літери, а в кінці ставити крапку. Словесна нумерація оформлюється звичайними реченнями зі вставними словами, які виділяються комами.

Виконати завдання самостійної роботи.

Самостійна робота:

Написати декілька текстів (3-4) на тему «Перелом», використовуючи різні типи композиції та різних методів творення креативного тексту

Максимальна кількість балів – 5.

Модуль 6 Логічність тексту

План 8

1. Поняття логічного аналізу тексту.
2. Порушення логіки на рівні понять.
3. Порушення логіки на рівні суджень.
4. Закони логіки. Порушення логіки на рівні умовиводів.

Основні терміни та поняття: логічний аналіз тексту, поняття, визначення поняття, поділ понять, класифікація понять, судження, умовиводи, закони логіки.

Література

1. Капелюшний А. Редагування в засобах масової інформації : навчальний посібник. Львів : ПАІС, 2005. 304 с.
2. Партико З. Загальне редагування : навчальний посібник Львів : ВФ Афіша, 2006. 416 с.
3. Пасько Я., Білецький В., Савенкова М., Бурега В. Логіка : навчально-методичний посібник. Донецьк : ДонДДУ, 2004. 75 с.
4. Свинцов В. Логика : учеб. для вузов. Москва : Высш. шк., 1987. 287 с.
5. Солодка Л. Логіка. Методи логічного аналізу тексту : навчальний посібник. Черкаси : Брама-Україна, 2011. 68 с.

Логічний аналіз тексту полягає в контролі норм правильного мислення. Під правильним мисленням розуміється послідовність, несуперечливість та доказовість думок, що виражається в загальній логічній культурі автора тексту. Чинниками формування логічної культури Л. Солодка визначає:

- природжений потенціал;
- соціальне середовище (подібно до того, як людина вчиться говорити, контактуючи з іншими людьми, вона вчиться і мислити);
- логосфера (мовне середовище спілкування).

Оскільки мислення протікає трьома етапами (має три основні форми): *поняття, судження, умовисновок*, – логічний аналіз необхідно здійснювати на рівні понять, суджень та висновків. Редактор повинен орієнтуватися в сутності цих понять, особливостях їх реалізації в тексті.

Найпростішою формою мислення (пізнання дійсності) є *поняття*. Воно визначається через відображення властивостей предметів і явищ у їх суттєвих ознаках. Матеріальною оболонкою поняття є слово (редактор), словосполучення (Верховна Рада). Базовими характеристиками поняття є обсяг та зміст. Обсяг поняття – сукупність предметів, які мисляться під даним поняттям (наприклад, обсяг поняття «українська література» включає всю літературу, що була чи буде написана українською мовою або українськими письменниками). Зміст поняття – це сукупність мислимих суттєвих властивостей, ознак предмета чи явища (наприклад, зміст поняття «українська література» – це література, написана українською мовою або українськими письменниками).

Логічні відхилення можуть бути на рівні обсягу поняття та його змісту. Це стосується операцій поділу понять, класифікації та визначення. *Визначення* є логічною операцією, яка розкриває зміст поняття або встановлює значення терміна. У визначенні виділяють дві частини – поняття, яке визначається (*definiendum* – Dfd) і поняття, яке його визначає – власне, визначення (*definiens* – Dfn).

Правила *визначення*:

✚ Визначення повинне бути пропорційним ($Dfd = Dfn$).

Це правило часто у повсякденному мовленні порушується трьома різними способами (похибками):

- занадто широке визначення, $Dfd < Dfn$, наприклад, «електронне видання – це електронний документ», у такий спосіб до електронних видань можна віднести будь-яку оцифровану інформацію;

- занадто вузьке визначення, $Dfd > Dfn$, наприклад, «електронне видання – це сайти, блоги, соціальні мережі та інші новітні медіа», поза визначенням залишилися аналогові електронні видання;

- одночасно вузьке і широке визначення, наприклад, «бочка – це ємність для зберігання огірків» («ємність» – надто широко, «для огірків» – вузько)).

✚ Визначення не повинне містити кола, яке виникає тоді, коли значення Dfn розкривається через Dfn, або коли в одному контексті Dfd визначається через Dfn, а Dfn через Dfd. Найхарактернішим прикладом логічного кола у визначенні є тавтологія. Наприклад, «Масло – це маслоподібна, масляниста речовина», або «життя – це життя», «філософія – це любов до мудрості», «вільна вакансія» тощо. Такі фрази не несуть смислового навантаження і не є визначеннями.

✚ Визначення не повинні бути з використанням слів у переносному значенні, наприклад, визначеннями не будуть фрази «верблюд – корабель пустелі», «запорожець – машина звір».

✚ Визначення не повинні зводитися лише до заперечення, наприклад, «робота – не вовк», «голова – не будинок Рад» тощо. У визначенні, за необхідності, можна застосовувати заперечення, але лише після ствердження – «тварина – це жива істота, не рослина, не гриб і не бактерія».

Поділ – логічна операція, шляхом якої обсяг родового поняття (множини) розподіляється на ряд видових понять (підмножин) за певною основою поділу – ознакою. Підмножини, які утворюються за допомогою поділу (видові поняття) називаються членами поділу. Іншими словами, якщо *визначення* пояснює щодо поняття, чим воно є, то *поділ* фіксує компоненти цього поняття. Наприклад, «студенти бувають стаціонарного, очно-заочного та заочного навчання».

Правила *поділу* понять:

✚ Поділ повинен бути пропорційним, тобто обсяг поняття, яке ділиться, повинен дорівнювати сукупному обсягу членів поділу.

Порушення цього правила призводить до двох помилок:

- неповний поділ, коли перераховані не всі члени поділу, наприклад, «Навчальні видання бувають: підручник, посібник, практикум» (поза переліком залишилися – тексти лекцій, методичні рекомендації, хрестоматії тощо);

- поділ із зайвими членами, наприклад, «на автомобілі можна їхати вправо, вліво, вперед, назад та в інші сторони».

✚ Поділ повинен проводитися лише за визначеною ознакою, наприклад, «У залі сиділи чоловіки, жінки, пенсіонери, діти, матроси».

✚ Члени поділу повинні виключати одне одного – тобто не бути тотожними, наприклад, «люди бувають чоловіками, жінками, мужчинами, дівчатами».

✚ Поділ повинен бути неперервним і не містити стрибків. Буде помилкою, якщо ми скажемо: «тварини бувають: горобцями, карасями, кішками», потрібно послідовно поділити родові поняття «тварина» на видові «птаха», «риба», «сsaveць» тощо,

або «електроприлади бувають електропрасками, холодильниками і телевізорами» – спочатку поняття «електроприлад» доцільно поділити на побутові і промислові, а далі – за призначенням.

Існує два принципово різні *види поділу*: дихотомічний і розгорнутий. Дихотомічним називається поділ поняття на два члени, які знаходяться у відношенні протилежності або суперечності, наприклад, люди бувають високими і невисокими; футбольні судді бувають кваліфікованими і некваліфікованими. У випадках, коли дихотомія не відбиває повної картини обсягу поняття, застосовують поділ за видоутворювальними ознаками. Найбільш розгорнутий вид такого поділу називається *класифікацією* – такий поділ поступовий і поетапний, при цьому на кожному з етапів існує своя видоутворювальна ознака.

Більш складною за поняття формою мислення є *судження*. У *судженні* стверджується або заперечується існування предмета як такого, наявність або відсутність у нього певної ознаки чи відношення між предметами. Помилконебезпечним місцем у функціонуванні суджень є імплікативне судження, яке побудоване за принципом зв'язки простих суджень за допомогою сполучників «якщо...», «коли...», «то...». Наприклад, «Якщо студент успішно складе заліки та екзамени на сесії, то він буде хорошим спеціалістом» (логічне порушення на рівні причинно-наслідкових зв'язків). Порушенням логіки на рівні простих суджень є речення типу «Всі люблять їздити в Львів».

На думку А. Капелюшного, розгорнутий аналіз конкретного тексту виявляє два основні завдання редактора в оцінюванні твору з логічного погляду і прийоми, за допомогою яких ці завдання вирішують. Перше завдання – усвідомити, не пропустити повз свідомість випадки логічного зв'язку між поняттями або судженнями в тексті, уявно зафіксувати, виявити кожний такий зв'язок. Друге завдання – перевірити правильність виявлених, зафіксованих логічних зв'язків.

Прийоми виявлення логічних зв'язків:

- виокремлення слів або розділових знаків, що передають характер логічних зв'язків;

- зіставлення суджень чи понять, логічний зв'язок між якими вербально чи пунктуаційно не позначають.

Прийоми, що допомагають перевірити правильність логічних зв'язків:

а) чітке виокремлення суджень і згортання їх до якомога простіших;

б) відновлення пропущених ланок;

в) зіставлення логічно пов'язаних ланок:

- зіставлення суджень про той самий чи про близький предмет упродовж одного твору;

- зіставлення логічно однорідних членів з узагальнювальним або загальним словом і між собою;

- зіставлення конкретизувальних фактів з узагальнювальним положенням;

- зіставлення частин у визначеннях – тієї, яка визначається, й тієї, яка визначає;

- зіставлення підстави й наслідку;

- зіставлення тези й аргументів.

Останні два прийоми стосуються *умовисновків* – встановлення нових зв'язків між предметами і явищами на основі вже відомих. Будь-які умовиводи мають засновок (відоме судження) та висновок (судження, що віддзеркалює нові зв'язки). Умовивисновки поділяються на безпосередні (будується лише на одному засновку) та опосередковані (будується на декількох засновках). Опосередковані умовиводи – індуктивні, дедуктивні, аналогічні. Редактору необхідно знати особливості побудови опосередкованих умовивисновків.

Під час логічного аналізу тексту необхідно дотримуватися основних законів правильного мислення:

1. *Закон тотожності*. Кожна думка, скільки б разів вона не повторювалася повинна бути тотожна сама собі. Порушення цього закону можна спостерігати в різних політичних ток-шоу, в ситуації ухилення від прямої відповіді. Наприклад, питання: «Як ви будете працювати над поліпшенням екологічної ситуації в Запоріжжі?», відповідь: «Необхідно проводити профілактичні обстеження, екологічні марафони, лекції, тренінги та інші просвітницькі заходи, які би дозволили мешканцям зрозуміти важливість збереження довкілля».

2. *Закон суперечності*. Не можуть бути одночасно істинними протилежні думки про той самий предмет, узятий у той самий час і в тому самому відношенні. Прикладом порушення цього закону є, наприклад, текст – «Мені нічого сказати про будинки селища Сонячне, що під Запоріжжям». Далі автор описує розкішні хорони, котеджі, особняки.

В. І.Свинцов розрізняє контактні й дистантні, виразні й імпліцитні суперечності:

- контактні-виразні суперечності, наприклад, «Ніна йшла тихо, ридма ридуючи над своїм життям»;

- контактні-імпліцитні суперечності, наприклад, «Перша пара в університеті закінчується о 9.20, далі перерва 15 хвилин, кінець наступної пари о 13.00»;

- дистантні-виразні суперечності, наприклад, «На факультеті журналістики повинен бути обов'язковим творчий конкурс, такий екзамен виявить творчі здібності, уміння, навички», через декілька абзаців автор зазначає, що «творчий конкурс в екстремальних умовах, в умовах емоційного напруження екзамену не покаже реального результату»;

- дистантні-імпліцитні суперечності, наприклад, «Римський імператор Калігула народився 31 серпня 12 року, помер 24 січня 41 року», через декілька сторінок «У 40 році в Нижній Германії імператор було розпочав будівництво довгого ланцюга лімеса, яке закінчив у 47 році».

3. *Закон виключеного третього*. Із двох висловлювань, які суперечать одне одному в той самий час і в тому самому відношенні, одне неодмінно істинне. *Закон виключеного третього* пов'язується із законом суперечності. Два ці закони забезпечують несуперечливість і послідовність мислення: при порушенні законів виключення третього та суперечності мислення стає непослідовним та суперечливим (інколи важко провести межу). Але якщо закон суперечності свідчить про те, що два суперечних судження не можуть бути одночасно істинними, у крайньому разі одне з них хибне, то закон виключеного третього свідчить про те, що два суперечні судження не можуть бути одночасно хибними, одне з них безперечно істинне.

4. *Закон достатньої підстави вимагає*, щоб усяка думка була обґрунтована іншими думками, істинність яких доведена. Дія цього закону яскраво простежуватися в текстах-доказах та текстах-спростуваннях, які розглянемо в теорії побудови тексту-міркування.

Виконати завдання самостійної роботи.

Самостійна робота:

Логічний аналіз запропонованого тексту.

Максимальна кількість балів – 5.

Модуль 6

**Особливості редагування тексту-розповіді,
тексту-опису, тексту-міркування**

План 9-10

1. Класифікація медійних текстів за функціонально-смісловим призначенням. Структура, будова, основні ознаки тексту-розповіді.
2. Загальна характеристика та функціональна активність тексту-опису в медіа. Типи текстів описів.
3. Поняття та структура тексту-міркування. Типи текстів-міркувань та їх модифіковані варіанти.
4. Помилконебезпечні місця в побудові тексту-опису, -розповіді, -міркування.

Основні терміни та поняття: текст-розповідь, текст-опис, текст-міркування

Література

1. Голуб И. Литературное редактирование: учеб. пособие. Москва : Логос, 2010. 432 с.
2. Єщенко Т. Лінгвістичний аналіз тексту. Модульний курс : навчальний посібник. Донецьк : ДІСО, 2009. 336 с.
3. Загнітко А. Лінгвістика тексту : навчальний посібник. Донецьк : Юго-Восток, 2007. 314 с.
4. Зелінська Н. Наукова рецензія у жанровій палітрі української публіцистики ХІХ–початку ХХ ст.: проблематика, структура, особливості викладу. *Зб. праць Науково-дослідного центру періодики*. Львів, 2004. С. 133–149.
5. Кратасюк Л. Функціонально-змістові типи мовлення як виразник текстової категорії інформативності. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. Житомир, 2012. С. 215–218. URL : <http://eprints.zu.edu.ua/9347/1/48ts.pdf>
6. Мильчин А. Методика редактирования текста. Москва : Логос, 2005. 524 с.
7. Накорякова К. Литературное редактирование. Москва : Издательство ИКАР, 2004. 432 с.
8. Пасько Я., Білецький В., Савенкова М., Бурегга В. Логіка : навчально-методичний посібник. Донецьк : ДонДДУ. 2004. 75 с.
9. Порпуліт О. Редакторський практикум : навч. посібник. Одеса : Чорномор'я, 2006. 240 с.
10. Солганик Г. Стилистика текста : учеб. пособие. Москва : Флинта, Наука, 1997. 256 с.
11. Словник журналіста : Терміни, мас-медіа, постаті / Ю. М. Бідзілі. Ужгород : ВАТ «Закарпаття», 2007. 224 с.

Запитання і завдання для самоконтролю

1. Дайте характеристику тексту-розповіді, визначивши його основні ознаки.
2. Чим відрізняються сценічна розповідь від епічної?
3. Дієслова якого часу найчастіше функціонують у тексті-розповіді?
4. Визначте текст-опис, схарактеризуйте граматичні засоби вираження динаміки та статичності в тексті описі. Які жанри журналістики містять тексти-описи?
5. У чому полягає особливість тексту-міркування? З яких структурних компонентів складається цей різновид текстів?
6. Назвіть жанри журналістики, що вибудовуються у форматі тексту-міркування. Які особливості функціонування текстів-міркувань у медіа?
7. Чим відрізняється текст-розповідь від тексту-міркування?
8. Від яких чинників залежить успішність побудови тексту-опису, -розповіді, -міркування?

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

1. Готуючись до відповіді на питання № 1, необхідно звернути увагу на такі положення:

- визначення тексту-розповіді;
- класифікацію текстів-розповіді відповідно до послідовності викладу;
- основні ознаки тексту-розповіді;
- особливості їх структури та способи розповіді;
- функціонування тексту-розповіді в медіа;
- типові помилки в побудові тексту-розповіді.

Зверніть увагу. У першому питанні плану необхідно зазначити, що за функціонально-смісловим призначенням виділяються тексти розповіді, описи та міркування. *Розповідь* – це констатувальний різновид тексту за функціонально-смісловим призначенням, який має на меті віддзеркалити послідовність перебігу низки подій. Послідовність викладу може бути хронологічна, тематична, географічна тощо. Основними ознаками такого тексту є: наявність провідної ідеї; наявність тез; достатність аргументації; плановість, логічна послідовність розташування мовного матеріалу у тексті. Залежно від джерела матеріалу розповіді бувають укладені на основі життєвого досвіду, власних спостережень, навколишнього життя, екскурсій, творів за кінофільмами тощо. У текстах-розповідях зображуються події, котрі відбуваються не одночасно, а послідовно, зумовлюючи одна одну. Прикладами розповіді є біографічні тексти, твори, в яких ідеться про подорож. Існує *класифікація розповідей*:

- 1) власна розповідь;
- 2) повідомлення;
- 3) відповідь;
- 4) перелік;
- 5) найменування;
- 6) оголошення;
- 7) лист.

Окреслюється два *способи розповіді* – епічний і сценічний. У першому автор оповідає про події, які відбулися, про наслідки якихось подій. У другому – події викладають не описово, не узагальнено, а наочно, зміст того, що відбувається, передають через жест, рух дійових осіб, увагу читача привертають до подробиць, до частковостей. Смісловими відношеннями між компонентами тексту-розповіді є часові відношення. Структурою такого тексту є: 1) зав'язка, 2) розвиток подій; 3) кульмінація; 4) закінчення подій; 5) розв'язка. Розповідь може бути пряма та обернена. Текст-розповідь знаходить своє вираження в просторі та часі.

2. Готуючись до відповіді на питання № 2, необхідно:

- виділити особливості тексту-опису;
- визначити типи текстів-описів;
- звернути увагу на прийоми побудови статичного та динамічного опису;
- вивчити особливості подання панорамного та ситуативного описів;
- з'ясувати форми реалізації текстів-описів у медіа.

Зверніть увагу. *Опис* – констатувальний різновид тексту за функціонально-смісловим призначенням, який має на меті охарактеризувати явища природи, архітектурні споруди, предмети, дії, осіб шляхом детального переліку їх ознак, властивостей, рис. До описів звичайно зараховують пейзажі, портрети, описи інтер'єрів, предметів, дій. У логічному аспекті описати предмет (істоту, явище) – означає вказати його суттєві ознаки. Опис як тип мовлення тісно пов'язаний із особою (портретизація), з місцем (сценічність), з умовами (ситуативність), в яких протікає дія. Професор Г. Солганик виокремлює статичні описи, що усувають розвиток подій, і динамічні описи – невеликі вербальні вкраплення у змалювання певної події. У таких описах звичайно використовують перелік дій, а не предметів чи явищ. Пейзажні описи за характером

бувають динамічні (відтворюють перебіг подій із незначними часовими інтервалами в обмеженому просторі), статичні (виражають факт існування предметів, об'єктів природи, їх ознак у певний час); за структурою – панорамні (розгорнуті пейзажні описи, для яких характерна цілісність і масштабність), ситуативні (нерозгорнуті пейзажні описи, які змальовують картини природи залежно від певної конкретної ситуації).

В аналітичному описовому тексті виклад побудований від загальної характеристики об'єкта до окремих його частин. У синтетичному – загальну характеристику об'єкта автор репрезентує після змалювання окремих його частин (А. Мільчин). Мовознавець К. Накорякова вказує, що динамічними можуть бути описи не тільки предмета в русі, але й предмета нерухомого. Активними у цьому випадку є спостерігач, який привертає нашу увагу до змін, що відбуваються з об'єктом, із предметом опису, надає описові активного характеру своїм ставленням до нього. В описах завжди виокремлюється авторська індивідуальність.

3. Готуючись до відповіді на питання № 3, необхідно звернути увагу на таке:

- визначити зміст поняття «текст-міркування», його типи;
- суть структури тексту-міркування;
- підтипи тексту-міркування;
- реалізація текстів-міркувань у медіа.

Зверніть увагу.

Виділяють два великі *типи текстів-міркувань*. До *першого типу* належить текст-міркування аргументувального типу, з чіткою структурою, що полягає у побудові ланцюга висновків на обрану тему, де з попередніх суджень витікають наступні. У процесі викладу тексти-міркування реалізують комунікативні настанови: доведення, пояснення, спростування. Таке міркування має на меті з'ясувати якість поняття, розвинути, довести або скасувати усталену думку. У таких текстах досліджують предмети і явища, виявляють їх внутрішні ознаки, доводять певні положення. З логічного погляду – це ланцюг висновків із певної теми, що спирається на факти та встановлює нові зв'язки між предметами і явищами на основі вже відомих.

Тексти-міркування (роздуми) в медіа потребують добору, аналізу й узагальнення фактів. Роздум автора може виражатися в різних формах, але він повинен обов'язково розкривати причинно-наслідкові смислові зв'язки між об'єктами, явищами та діями. Ці зв'язки й визначають суть структури такого тексту: теза, докази (аргументи), висновки.

Особливе місце займають підтипи міркування, а відповідно й тексту-міркування:

1. *Текст-доказ* – обґрунтовує правильність суджень, істинність яких не є очевидною, шляхом перетворення їх на судження безпосередньо очевидні. Іншими словами, текст-доказ – розкриває істинність одних суджень та хибність інших.

2. *Текст-спростування* – доведення хибності тези. Існують такі види спростування:

- доведення хибності аргументів;
- доведення хибної форми аргументації (теза з аргументів не впливає);
- доведення істинності антитези (протилежної вихідній, тези);
- доведення до абсурду (доведення того, що наслідки, які випливають із запропонованої тези суперечать дійсності).

3. *Текст-підтвердження* або емпіричне доказ – функція встановлення достовірності висловленого положення за допомогою підкріплення його фактами.

4. *Текст-обґрунтування* – встановлення доцільності дії, мотивування.

До *другого типу* тексту-міркування належать роздуми зі зміною системи викладу думок у різних його частинах. Логіко-структурний аспект у таких текстах ослаблений, виклад створює ефект руху свідомості. Якщо тексти першого типу мають замкнену структуру, то цього типу, навпаки, наштовхують на подальші міркування.

Манера авторського роздуму текстів-міркувань може бути стримана, урочиста, лірична, щира, іронічна та інша, що позначається, насамперед, на виборі мовних засобів: лексичних (синонімів, емоційно-забарвлених та нейтральних слів); морфологічних (дієслова теперішнього часу, модальні слова, підрядні сполучники); синтаксичних (прості ускладнені речення, односкладні, неповні речення, складнопідрядні речення з підрядними з'ясувальними, обставинними причини й наслідку). Роздуми бувають повними й неповними (без прикладів та висновку); можуть орієнтуватися на різну тематику (морально-етичну, суспільно-політичну, наукову тощо); мати різне функціональне призначення – наукова, науково-популярна, ділова, публіцистична та художня сфери (Л. Кратасюк).

4. Готуючись до відповіді на питання № 4, необхідно:

- назвати помилконебезпечне місце в побудові розповіді;
- виділити слабкі місця тексту-опису;
- дати характеристику ймовірним вадам тексту-міркування.

Зверніть увагу.

1. Помилки в побудові тексту-міркування необхідно розглядати через призму логічної норми редагування. Вони можуть трапляються на етапі побудови опосередкованих умовисновків – індуктивних, дедуктивних, аналогічних. Редактору необхідно орієнтуватися в слабких місцях структури кожного.

2. Помилки в побудові тексту-міркування пов'язуються передовсім із порушенням правил формулювання тези, аргументів, висновків:

правила тези

- Теза може бути доведена лише тоді, коли вона істинна. У доведенні істинність тези не народжується, а лише встановлюється, виявляється. Іншими словами, помилково буде брати хибну тезу, хибність якої відома і намагатися її довести (це називається софістика).

- Теза має бути чітко визначена – суб'єкти, предикати, модальність тези як судження мають бути чіткими і недвозначними.

- Теза має залишатися однією протягом всього доведення (дотримання закону тотожності).

правила аргументів

- Аргументи мають бути істинними. Це правило безпосередньо пов'язане з правилом істинності тези.

- Істинність аргументів має бути (за потреби) обґрунтована незалежно від істинності тези. Це значить, що в аргументів мають бути власні докази.

- Аргументи не повинні бути протилежними один одному – одночасне ствердження або спростування є неможливим за законами логіки.

- Кожен із аргументів має бути необхідним, а їх сукупність достатньою для обґрунтування тези. Іншими словами, у доведенні не повинно бути нічого зайвого і нічого випущеного.

- Аргумент може бути істинним лише з урахуванням певного часу, відношення, місця, він ніколи не є істинним безумовно.

правила форми доведення

- Теза повинна за законами логіки узгоджуватися з аргументами.

- Поєднання несполучених аргументів словами «значить», «витікає», «отже», «таким чином», «у підсумку маємо» тощо. Тоді складається враження, що теза аргументами підтверджується.

Виконати завдання для самостійної та індивідуальної роботи.

Самостійна робота:

1. Перерахувати, які жанри журналістики викладаються у формі тексту-розповіді, дібрати чотири приклади різних жанрів у формі тексту-розповіді.

Максимальна кількість балів – 2.

Індивідуальна робота:

Написати нарис «Життєва історія».

Максимальна кількість балів – 5.

Зверніть увагу. У «Словнику журналіста» *нарис* – один із класичних художньо-публіцистичних жанрів, що вирізняється своєю різноманітною побудовою, особливим рівнем типізації, добром яскравих мовностилістичних засобів, наявністю об'єкта змалювання (як правило, героя нарису), глибоким творчим осмисленням, образністю, наявністю художнього вимислу, органічним поєднанням белетристики й документалістики». Розрізняють малі нарисові форми (штрих, ескіз, есе, зарисовка) і великі нарисові форми:

- портретний (головним об'єктом розгляду є показ внутрішнього світу певної особистості з її індивідуальними й типовими для сучасника рисами поведінки, характеру),
 - подорожній (подаються враження від подорожі, розкриваються події, явища, постаті на фоні опису);
 - проблемний (подається власне розуміння проблеми).
- Нарисовість функціонує як текст-розповідь, опис, міркування.

Заняття 7. Написати рецензію на запропонований фільм. *Максимальна кількість балів – 5.*

Зверніть увагу. *Рецензія* – стаття, яка аналізує й оцінює твір, виставу, концерт, кінофільм тощо; критичний аналіз твору, праці з метою рекомендації до друку, перегляду, оприлюднення, захисту тощо; відгук.

Традиційно рецензія пишеться в такій послідовності:

- опис (що, хто) + аналіз (як);
- аргументована оцінка – позитивна чи негативна, особисте враження;
- контекст: що ця подія означає для її творців, глядачів, учасників тощо.

Рецензія пишеться аргументовано, з фаховою термінологією, але читабельно, художньо, з розумінням потреб аудиторії та вимог редакції.

Модуль 7

Методи мовностилістичного редагування

План 10

1. Поняття засад мовностилістичного редагування.
2. Український правопис 2019 року. Динамічні процеси в українській мові.
3. Зв'язок психолінгвістичної та мовної норм редагування.

Основні терміни та поняття: *мовна норма редагування, помилконебезпечне місце, власне орфографічна помилка, невласне орфографічна помилка, морфологічна помилка, пунктуаційна помилка*

Література

1. Бондаренко Т. Типологія мовних помилок та їх усунення під час редагування журналістських матеріалів: автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.01.08. Київ, 2003. 20 с.

2. Вихованець І. Р. Теоретична морфологія української мови: Академічна граматики української мови / І. Вихованець, К. Городенська; За ред. І. Вихованця. Київ : Пульсари, 2004. 400 с.

3. Різун В. В., Непийвода Н. Ф., Корнєєв В. М. Лінгвістика впливу: монографія. Київ : Видавничо поліграфічний центр «Київський університет», 2005. 148 с.

4. Партико З. Загальне редагування: нормативні основи. Львів : Афіша, 2001. 416 с.

5. Різун В. Літературне редагування. Київ : Либідь. 1996. 240 с.

6. Тимошик М. Особливості редагування текстів для газет, журналів, рекламних та інформаційних видань. URL : Електронна бібліотека інституту журналістики. <http://journalib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1227>

Запитання і завдання для самоконтролю

1. Дайте характеристику мовним нормам редагування.
2. У чому полягають засади мовностилістичного редагування?
3. Які зміни відбулися в правописі 2019 року?
4. Охарактеризуйте динамічні процеси в українській мові.
5. Проаналізуйте особливості дотримання мовної норми в публіцистичному стилі.
6. Назвіть особливості реалізації мовної норми в художньому стилі.
7. Які особливості функціонування мови в інтернет-ЗМІ?
8. Визначте етапи редакторського аналізу мовностилістичних норм.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

1. Готуючись до відповіді на питання № 1, необхідно:

- дати визначення мовної норми;
- з'ясувати, на якому етапі редакторського аналізу здійснюється контроль мовної норми;
- назвати засади мовностилістичного редагування тексту;
- окреслити послідовність аналізу мовної норми.

Зверніть увагу. Мовна підготовка редакторів в університеті повинна полягати у правильній оцінці тенденції, які відбуваються в українській мові, зробити так, щоб студенти засвоївши все її багатство, вільно орієнтувалися в нормах, динамічних процесах, стилях, діалектах української мови. Вміли добирати засоби, які найбільш адекватно передають думку автора, найефективніше впливають на читача, слухача, глядача. А цього не досягнеш тільки правильним написанням слів та знанням норм літературної мови.

2. Готуючись до відповіді на питання № 2, необхідно:

- визначити зміни в новому українському правописі;
- з'ясувати причини запропонованих змін;
- дати характеристику динамічним процесам, які відбуваються в лексичному складі української мови, навести приклади;
- назвати особливості динамічних процесів в іменниковому відмінюванні.

Зверніть увагу.

1. Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України оприлюднив текст нової редакції Українського правопису, а також основні зміни з короткими поясненнями та прикладами.

Зміни можна умовно поділити на дві великі групи:

- 1) власне зміни в написанні слів (без варіантів);
- 2) варіантні доповнення до чинної норми.

✚ Без варіантів відтепер вживатимуться слова *проект, проєкція* (так само як *ін'єкція, траєкторія, об'єкт* та інші слова з латинським коренем -ject-); *плеєр* (play+er), *конвеєр* (convey+er), *фесрверк*.

Разом пишуться слова мінісукня, віцепрезидент, ексміністр, вебсайт, а також слова з першим іншомовним компонентом, що визначає кількісний (вищий від звичайного, дуже високий або слабкий, швидкий тощо) вияв чого-небудь: архі-, архи-, бліц-, гіпер-, екстра-, макро-, максі-, міді-, мікро-, міні-, мульти-, нано-, полі-, преміум-, супер-, топ-, ультра-, флеш-: *архіскладний, гіпермаркет, екстраклас, макроекономіка, мікрохвилі, мультимільйонер, преміумклас, супермаркет, топменеджер, топмодель, ультрамодний, флешінтерв'ю*.

Також разом писатимуться слова з першим іншомовним компонентом анти-, контр-, віце-, екс-, лейб-, обер-, штабс-, унтер-: *антивірус, контрудар, віцепрем'єр, віцеконсул, ексчемпіон, ексміністр, експрезидент, лейбгвардієць, лейбмедик, обермайстер, оберофіцер, оберлейтенант, оберпрокурор, штабскапітан, унтерофіцер*, але за традицією *контр-адмірал*.

Нарізно без дефіса писатимемо *пів хвилини, пів яблука, пів Києва*, але одним словом як цілісне поняття *півострів, півзахисник, півмісяць*.

Прикметникові закінчення російських прізвищ передаються так: рос. *Донской - Донський*, рос. *Трубецкой - Трубецький*. Виняток становить *Лев Толстой*.

Також у правописі впроваджено зміни в окремих словах - до прикладу, *священник* (як *письменник*).

Разом слід писати складноскорочені слова (мішані та складові абрєвіатури) та похідні від них: *адмінресурс, Міносвіти, профспілка, Святвечір*.

Із великої букви писатимемо назви товарних знаків, марок виробів: автомобілі марки «Жигулі», проте з малої букви, якщо вживається як загальна назва: старі обшарпані «жигулі».

✚ Можливе написання у двох варіантах:

У словах, що походять із давньогрецької й латинської мов, буквосполучення ау звичайно передається через ав: *автентичний, автобіографія, автомобіль, автор, авторитет, автохтон, лавра, Аврора, Мавританія, Павло*. У запозиченнях із давньогрецької мови, що мають стійку традицію передавання буквосполучення ау шляхом транслітерації як ау, допускаються орфографічні варіанти: *аудієнція і авдієнція, аудиторія і авдиторія, лауреат і лавреат, пауза і павза, фауна і фавна*.

Буквосполучення th у словах грецького походження передаємо звичайно буквою т: *антологія, антропологія, аптека, астма, бібліотека, католицький, театр, теорія, ортодокс, ортопедія*. У словах, узвичаєних в українській мові з ф, допускається варіантність на зразок: *анафема і анатема, дифірамб і дитирамб, ефір і етер, кафедра і катедра, логарифм і логаритм, міф, міфологія і міт, мітологія, Афіни і Атени, Борисфен і Бористен*.

Також вживатимуться варіантні форми родового відмінка: *радості й радости, любові й любви, Білорусі й Білоруси*.

2. Мова – динамічна система. Особливо це відчутно на лексичному складі. Сьогодні вже в активному словнику іменники – *клікбейт, спінер, хайп, криптовалюта, стартап* та інші. Редактору треба розуміти, що долучати в текст слова іншомовного походження допустимо за умови відсутності українських форм.

Динамічність мови засвідчують також процеси в іменниковому відмінюванні. У мовленні спостерігаємо конкуренцію родового та давального відмінків. Флексія -у родового відмінка чоловічого роду однини поширюється на нові групи іменників, а давальний відмінок, натомість, втрачає цю флексію і послуговується дедалі більше флексіями -ові, -еві. Наприклад, приїздив до *Нью-Йорку, Берліну, Парижу*. Такі лінгвоутворення в науковому та публіцистичному стилі є аномативами, проте

допускаються в белетристиці. У давальному відмінку переважає -еві, наприклад, *завдячую театрові, видавцеві текст сподобався*.

Щодо невідмінюваних іменників, то в мовленні спостерігаємо активну їх адаптацію до граматичної системи української мови – *кіно, кіна, кіну, кіном, в кіні*.

3. Готуючись до відповіді на питання № 3, необхідно назвати особливості психолінгвістичної норми редагування та її зв'язок з мовною.

Зверніть увагу. Процес та результати індивідуальної інформаційної діяльності читача, глядача, слухача залежать від персональних особливостей протікання психологічних процесів (сприйняття, пам'ять, мислення, уява), психологічного стану (увага, емоції, почуття, воля) та психологічних особливостей індивіда (темперамент, здібності, характер). Отримання повідомлення людиною починається з відчуттів. Але це тільки початкова стадія єдиного по суті процесу, оскільки суть відчуття полягає у відображенні окремих властивостей предметів та явищ. Повідомлення, як більш-менш складний і цілісний образ, може бути результатом лише складнішого процесу – сприйняття, що покладено в основу будь-якої інформаційної діяльності. У нашому випадку – авторського тексту. Завдання редактора, як першого читача, зробити текст доступним для сприйняття. Це досягається уникненням незрозумілих слів та мовних конструкцій, членуванням тексту на речення, абзаци, параграфи тощо, а також спрощенням синтаксичної будови речень.

Виконати завдання для самостійної роботи.

Самостійна робота:

Написання та аналіз текстів.

Максимальна кількість балів – 5.

Модуль 8

Робота редактора із заголовками

План 11

1. Заголовок як засіб привернення уваги в медіатекстах. Функції заголовка.
2. Типи зв'язків заголовка із текстом. Властивості заголовка.
3. Заголовковий комплекс. Правила написання заголовка.

Основні терміни та поняття: заголовок, клікбейт, заголовковий комплекс, типи заголовків.

Література

1. Аньєс І. Підручник із журналістики: Пишемо для газет. Київ : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2013. 544 с.
2. Капелюшний А. Редагування в засобах масової інформації : навчальний посібник. Львів : ПАІС, 2005. 304 с.
3. Павлюк Л. Заголовок у дискурсі мас-медіа : семантико-змістові риси і функціонально-структурні типи. *Теле- та радіожурналістика : збірник наукових праць*. Львівський нац. ун. ім. Івана Франка. Львів, 2010. Вип. 9. Ч. 2. С. 285–293.
4. Тимошик М. Особливості редагування текстів для газет, журналів, рекламних та інформаційних видань. URL : Електронна бібліотека інституту журналістики. <http://journalib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1227>

5. Чуранова О. «Ти маєш про це дізнатися»: клікбейт і його загрози для журналістики. Європейська обсерваторія журналістики. URL : <https://ua.ejo-online.eu/3916/etyka-ta-yakist/ty-mayesh-pro-tse-diznatysia-zagrozy-klikbeitu>

5. Bowles D., Borden D., Rivers W. Creative Editing for Print Media. 1993.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

1. Готуючись до відповіді на питання № 1, необхідно:

- дати визначення заголовка;
- з'ясувати їх функції;
- охарактеризувати поняття «клікбейту»;
- визначити відмінності в заголовках текстів різних жанрів;

Зверніть увагу.

1. *Заголовок* – це елемент дискурсної структури, підпорядкований загальному задумові, програмі тексту. Він виступає індексом авторської позиції, вказує на ідею. Автори посібника із редагування друкованих медіа Д. Баулс, Д. Борден і В. Риверс переконані, що принцип конденсованого подання інформації в заголовках сприяє скануванню змісту: «У сучасному динамічному світі читачі газети є значною мірою поглиначами заголовків». Визначають такі функції заголовка:

- дозволяє читачеві зробити вибір, що саме він читатиме;
- спонукає прочитати текст;
- дозволяє структурувати полосу;
- працює на імідж видання.
- інформує про основне «на перший погляд»;
- за допомогою розміру шрифтів, розміщення заголовка дозволяє визначити пріоритетність інформації.

2. *Клікбейт* – створення контенту з метою привернення уваги та заохочення користувача клікнути по лінку та перейти на певну вебсторінку, пов'язується з адаптацією журналістики до цифрових умов, сприймається як щось негативне та як синонім «жовтої журналістики». Назва походить з англійської «click» – «клацання» та «bait» – «наживка». Клікабельність заголовку вираховується кількістю «підчепленої на гачок наживки» в якості користувачів інтернету. Технології клікбейту не відрізняються від табloidної журналістики. «Сенсації, секс, смерть, милі котики, дивні котики – все це нестримним потоком почало литися на користувачів, змагаючись за їхню увагу, як колись маленькі хлопчики-продавці газет (paperboys), викрикуючи найбільш сенсаційні заголовки на вулицях, намагалися продати ще один номер газети» (О. Чуранова). «Використання клікбейту – це зумисне спотворення інформації (інколи лише заголовку, а інколи усього матеріалу), наслідком якого може бути часткове чи повне спотворення картини подій у свідомості читача. Тому, на мою думку, балансу між стандартами і клікбейтом досягти неможливо» (Р. Рак).

2. Готуючись до відповіді на питання № 2, необхідно:

- визначити типи зв'язків заголовка з текстом;
- з'ясувати властивості належного заголовка;
- окреслити, які типи зв'язків заголовка з текстом переважають у сучасних ЗМІ;
- вказати, які типи зв'язків із текстом є більш ефективними на сучасному етапі розвитку інформаційної сфери.

Зверніть увагу.

Існують три *типи зв'язків заголовка із текстом*: прямий, асоціативний і змішаний, що об'єднує два перших. Редактор має встановити зв'язки заголовка з текстом. До аналізу заголовка редактор вдається декілька разів: за першого ознайомлення з текстом, а також

тоді, коли оцінює композицію та розробку теми, остаточного висновку щодо заголовка доходить лише тоді, коли завершує редакторський аналіз (М. Сікорський).

Для того, щоб заголовок виконував свої функції в періодичному виданні, він, на думку І. Аньєса, повинен мати такі якості:

- зрозумілий, доступний, використовувати просту мову;
- короткий, енергійний, прямий (необхідно відкидати другорядні члени речення, надмірності, залишаючи лише головне, слова-маркери, дієсловам надавати активного стану, ствердження замість заперечення; проте надмірне спрощення може викривлювати інформацію, обережно необхідно використовувати також знак оклику, він не замінює собою потужні слова);
- формулювати близькість до читача (апеляція до базових потреб, географічна близькість тощо);
- уникати запитань (видання повинно відповідати, а не запитувати);
- точний (читач має знати, про що йому розповідатимуть; помилкою є думати, що заголовок із натяком створить інтригу та викличе інтерес);
- ексклюзивний, оригінальний (не містити шаблонів, бути результатом зусиль уяви та творчості);
- адаптований до жанру (спонукальний підходить до замітки, резюме; цитата – інтерв'ю, каламбуру, гумористичної замітки; репортаж має «показувати», а заголовок дослідження – концентрувати проблематику чи виявляти результати досліджень).

3. Готуючись до відповіді на питання № 3, необхідно:

- дати визначення заголовковому комплексу;
- з'ясувати помилкобезпечні місця в заголовках газет та журналів;
- визначити рекомендації до написання заголовків.

Зверніть увагу.

1. *Заголовковим комплексом* називають сукупність, що складається із заголовка та інших компонентів, які оточують його та викликають цікавість у читача (складниками є частини, розділи, підрозділи, параграфи, підпараграфи окремого твору, службової частини видання, назви рубрик, таблиць, кожен із цих складників може мати власний заголовок, який нестиме свої специфічні функції).

2. У ЗМІ дуже важливим є аналіз і оцінка заголовка тексту як мікроструктури, що входить до складу макроструктури: сторінки, номери видання, сторінки сайту тощо. Можна виділити такі типові макроструктурні та мікроструктурні помилки в заголовкових комплексах:

- лексична тавтологія в рубрикації в межах сторінки чи розвороту (повторення слів і словосполучень);
- повторення структури речень, ритмомелодики заголовків і підзаголовків у межах сторінки чи розвороту;
- граматичні помилки.

Практика редакторської діяльності засвідчує й інші відхилення в написанні заголовків:

- невідповідність заголовка тексту;
- використання маркерів клікбейту – «шок», «сенсація», «скандал», «не повірите»;
- функціонування метафор, оцінних прикметників, фразеологізмів, а також рим, особливо це стосується інтернет-ЗМІ, де заголовок має бути зрозумілим для пошукових систем;
- написання абревіатур та маловідомих прізвищ, у такому разі прізвище та ім'я героя матеріалу краще замінити на характеристику чи посаду;
- надання переваги дієсловам, а не іменникам;
- дві двокрапки чи два тире поряд;

- занадто загальні заголовки без вказівки на місце чи час.

3. Л. Павлюк сформулювала рекомендації щодо оформлення заголовків:

✚ Цитата у заголовку може бути оформлена як пряма чи непряма мова. Використання фрагмента дискурсу героя журналістської публікації у репрезентативній структурі творів – заголовках, внутрішніх заголовках, врізках, – зазвичай виправдане із погляду характерологічної адекватності, точності оцінок, яка походить із «внутрішнього» знання про ситуацію. Окрім того, заголовок-цитата має додаткову вартість достовірності, автентичності джерела.

✚ У типових заголовкових моделях, створених за принципом репрезентації «сценаріїв життя», розрізняється динамічний і статичний аспекти, граматично виражені переважанням іменних чи дієслівних складників у назві. «Хто-що-де-коли-зробив» – найбільш повна схема заголовка «сценарного» інформаційного типу, поширена у сучасних медіа.

✚ Якщо текст має помітно виражені риси описової, оповідної чи аналітичної форм зображення, то заголовок закономірно відтворює особливості структурно-функціонального типу тексту: для наративу природним є використання темпоральних індексів, увага до часових обставин і послідовності подій у назвах текстів («Відгулявши десяток інавгураційних балів, Барак Обама підписав указ щодо Гуантанамо»); для опису – відтворення і оцінка «елементів ситуації», характерних рис фізичного або інформаційного простору («Трасу – в обхід села»); аналітичні тексти-міркування органічно втілюють у назвах свій ідейний концептуальний зміст, зокрема через визначення причиново-наслідкових залежностей: «МВФ продовжить співробітництво з Україною, якщо...».

✚ Умовна загальна структура концептуального заголовка – «хто-що-зробив-як це оцінено». Позиція автора – реальний елемент загальної структури змісту. Оцінка можуть бути – позитивна, негативна, змішана.

4. Типові заголовки для інформаційних видань:

- Перша частина: друга частина (пояснення, уточнення), наприклад, «Ти маєш про це дізнатися : клікбейт і його загрози для журналістики».

- Перша частина. Друга частина, наприклад, «Зростання економіки вповільнюється. Час переглядати бюджет».

- Заголовки з цифрами (створюють відчуття структурованості та впорядкованості), наприклад, «5 речей про майбутнє журналістики, які потрібно знати».

- Заголовок-відповідь на питання, наприклад, «Чому дорожчає біткоїн і коли він «проб'є» 10 тисяч».

- Цитата з інтерв'ю, наприклад, «Росія – країна, де немає ані підлоги, ані стелі, де все можна і не можна водночас – Вікторія Івлєва».

Виконати завдання для самостійної роботи та індивідуальної роботи.

Самостійна робота:

Написання та аналіз текстів.

Максимальна кількість балів – 5.

Індивідуальна робота:

Здійснити редакторський аналіз запропонованого тексту та написати редакторський висновок.

Максимальна кількість балів – 5.